© www.kjnt.ro/szovegtar

Bokor Zsuzsa

Technikák a prostituáltak marginalizálására és a nemzeti térből való kizárására[1]

„Morális szempontból prostituált minden szexuálisan promiszkuus nő, aki promiszkuitása miatt tekinthető bűnösnek. Higiéniai szempontból az alábbi szanálási módszerek csak azokra a prostituáltakra vonatkoznak, akik megfelelő védekezés hiánya miatt fertőzési gócok vagy azokká válhatnak, függetlenül attól, hogy a promiszkuitásnak az alapjában kereseti forma áll vagy nem.”[2] (Iuliu Moldovan)[3]

Változó orvosok, változó szemléletek

Arra a kérdésre, hogy miért vált hirtelen olyan fontossá Kolozsváron és Erdély más városaiban is 1919 után a prostitúciós intézményekről szóló beszéd, illetve miként változott a város társadalmának a prostitúcióhoz való viszonyulását jellemző korábbi mentalitása, amely még úgy gondolta, hogy a prostitúciót – ha nem is kell nyilvánosan megengedni, de – elnézni szükséges,[4] főként az orvosi források alapján próbálhatunk meg válaszolni. A szeretőket tartó „úrinő”, a későbbi fütóbárcás majd utcalány alakjának közelebbi szemügyre vétele a szexuális magatartás morfológiai (meg)változ(tat)ásának megértéséhez

[1] A tanulmány első megjelenési helye: *Regio* 2005. (3) 47–66.

[2] *Instrucţiuni pentru ambulatoarele policlinice,* nr. 10.992/921 *(Rendelkezések a poliklinikai ambulatóriumok létrehozásához,* a továbbiakban: *Rendelkezések).*

[3] A *Rendelkezések* szerzője Iuliu Moldovan, aki 1918 és 1920 között az Erdély Igazgatótanácsán belül működő Szociális Munka Reszortjának főtitkára volt (Resortul Ocrotirilor Sociale din Consiliul Dirigent al Transilvaniei), majd az egészségügyi és védelmi főfelügyelő (Inspector General Sanitar şi de Ocrotire). O alapította a kolozsvári Orvostudományi Egyetemei és a Szociálhigiéniai Intézetet, de ő hozta létre Erdélyben az első Ambulatóriumokat, valamint a köréje szerveződő intézményeket, és ő szignálta az 1930-as *Egészségügyi Törvényi* is. Egyébként a Kolozsvári Orvostudományi Egyelem professzora volt. ugyanitt alapította meg a Biopolitika Tanszéket is. 1928 és 1930 között az Egészségügyi és Szociális Védelmi Minisztérium általános titkára, illetve államtitkára volt. Éveken keresztül harcolt a kizárólag egészségügyi feladatokat ellátó, a Belügyminisztériumról teljesen leváló Egészségügyi Minisztérium létrehozásáért (vö. Moldovan 1927).

[4] Egy 1845-ben tett rendőri jelentésből (vö. Pataki 1925).

juttat el bennünket, amelyben megfigyelhetjük, hogy a 19. század végétől tapasztalható test feletti uralom tendenciájának milyen konkrét eredményei lesznek a századfordulótól egészen az 1930-as évek közepéig.

Ami a 19. századi reglementarista korszak prostitúciós intézményeinek a működését illeti, az akkori orvosokra nemigen jutott más feladat a heti kétszeri orvosi ellenőrzés végrehajtásán, a betegek elkülönítésén és ápolásán, valamint a városi rendszabályokban hozott javaslatokon kívül. Az általam áttekintett dualizmuskori városi törvények közegészségügyi és morális szempontból veszélyesnek, de ugyanakkor társadalmi szempontból hasznosnak tartották a prostituáltakat, éppen ezért szinte minden alkalommal találtak valami megoldást, amely elviselhetővé tette a jelenlétüket, és kiküszöbölhetővé az általuk eredményezett éppen aktuális problémákat (megjelenésük ideje a város terében, viselkedési módok stb.).

A két világháború között ez a hozzáállás, valamint a beszélők etnikai hovatartozása is megváltozott. Az orvosi szövegek etnikai alapon történő szegmentáltsága látványos: a román orvosi szaklapok folyamatosan foglalkoztak a szifilisz kérdésének társadalmi és nemzeti vetületeivel, míg a magyar orvosi lapokban szinte kizárólag a nemi betegségek szakorvosi diagnózisait találjuk.[5] A prostitúcióirodalom etnicizálódásának a változások után számtalan oka volt: egyrészt a nyilvánosságban szereplő (intézményvezető, szaklapalapító és konferenciaszervező, különböző minisztériumokba is bekerülő) szakemberek ezúttal javarészt román orvosok voltak.[6] Az orvosi textusok „román nemzeti jellegét" azonban főként a korabeli orvosi gárdának a *nagy román nemzeti diskurzusba való bekapcsolódása* adta (a fajelmélet, biopolitika meghonosodására, a nacionalista elemek előtörésére kell gondolnunk, amelyekben a tiszta, erős nemzet megteremtésének igénye, a fölösleges, a nemzet egységét csorbító elemeknek – így a prostitúciónak, az alkoholizmusnak stb. – nem volt helyük). Másrészről, e diskurzus felvállalásának köszönhetően alakul ki egy olyan *felügyelő (rendőri) orvosi szerep,* amelyet Michel Foucault a 18.

[5] Az általam áttekintett folyóiratok és évfolyamok: *Analele Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale* (1924–1927). *Buletinul Direcţiunei Generale a Serviciului Sanitar* (1921–1923), *Buletin Eugenie şi Biopolitic* (1927–1940), *Buletin Sanitar* (a városi közlöny, a *Buletin Oficial al Municipiului Cluj* melléklete) (1935–1938), *Clujul Medical* (1920–1935), *Erdélyi Orvosi Lap* (1920–1925). *Lumina Femeii* (női magazin, de orvosi rovata is van) (1920–1922), *Poliţia* (rendőrségi lap, de rendelkezik orvosi rovattal is) (1923–1939), *Revista Sănătăţii* (1921), *Sănătatea Publică* (1921–1923, 1927–1929), *Sănătatea si Viaţa Fericită* (1915), *Societatea de Mâine* (1925–1933). *Viaţa Medicală* (1925–1927).

[6] Gyakran találunk a magyar napi sajtóban erre vonatkozó elégedetlenkedésnek hangot adó írást, miszerint a magyar orvosokat nem kezelik a románokhoz hasonló módon.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

századtól vél felfedezni az európai orvostársadalomban, és amelynek sajátos változatai a korábbi, a dualizmuskori Magyarországon is megfigyelhetőek voltak, de a jelenség ebben a társadalmi kontextusban egy teljesen más arcát mutatja. Ez a szerep mindenekelőtt az ellenőrzési mechanizmusoknak az összességét hozta 1919 után Kolozsváron is, amely gazdasági szabályzatok, rendeletek létrehozását jelentette, és ezek betartását követelte a társadalomtól (vö. Foucault 2000, Foucault 2003). Ennek az egyre nyilvánvalóbbá váló rendőrorvosi pozíciónak a létrejöttéhez és megszilárdulásához feltétlen szükség volt az alárendeltek lelki és fizikai elnyomására, kontrolljára, másrészt a megalakult hatalmi szerv érték- és érdekérvényesítési törekvéseiben is kiemelkedő szerep jutott az ellenőrzési módoknak, ez lévén az a tevékenység, amely által ez folyamatosan legitimmé tehette saját működését. Akkor is, ha nem mindig és nem minden orvos értett egyet minden kérdésben, például a bordélyok bezárásának kérdésében.[7] Írásaikat, felszólalásaikat megfigyelve azonban elmondható, hogy az egyes elvbéli eltérésektől és az ezek generálta vitáktól függetlenül kialakult egy közös „érdeknyelvezet", amely a prostituált személyét céltáblaként állította az orvosi szövegek előterébe, az orvosi érdekérvényesítés és hatalmi térnyerés harci folyamataiban. A prostituált mindenki számára főszereplővé vált: a jobboldalon és a baloldalon politizáló orvos egyaránt szívesen ügyködött a kérdés megoldásán.[8]

Változó prostituált-kategóriák

Kolozsváron egészen 1930-ig nyolc bordélyház működött folyamatosan. A bordélyházak átlag 8-10 személlyel működtek, a nyilvántartottak száma a 1920-as években évente 150-re tehető. A legtöbb bordélyházat a városközpont

[7] A nemzeti vonal képviselői (Iuliu Moldovan és társai, Aurél Voina, Felre Rámneantu, Iordache Fácáoaru stb.) tulajdonképpen a romániai eugenikai nézetek adaptálói és terjesztői is voltak (vö. Bucur 2005), kezdetektől fogva indítványozták a kéjnők minél precízebb ellenőrzési módozatait, szívesebben látták a prostitúciót az ezt mozgató intézményrendszertől megfosztva, elsősorban a nemzet egészségére és tisztaságára hivatkozva. Aprostituáltak kontrollálása mások számára is fontos volt, de ezt inkább elképzelhetőnek tartották eleve kontrollálható intézményeken belül, már működő bordélyházakban, vagy a Bálint–Stanca-féle elképzelés alapján államilag működtetett bordélyházakban. (A törvénytervezetről lásd Bálint-Stanca 1925–1926!) Ezt a második, demokratikusabb nemzeti vonulatot főként gyakorló orvosok alkották (ezekhez sorolható Dominic Stanca, Iosif Westfried stb.).

[8] A problémát egy korábbi tanulmányomban a két világháború közötti orvosi szövegekben egymáshoz kapcsolt, a prostitúcióhoz asszociálódó toposzok (pokol, vér, család, senki-gyermeke effektus, az elhanyagolt nemzet felemelése, a vallomások ereje, a rendőrség kategóriái) halmazának vizsgálatán keresztül igyekeztem megfogni (Bokor 2005).

közelében nyitották: a legismertebb bordélyok a Búza utcában, a Lépcső utcában, és a Forduló utcában, a Fellegvári úton, illetve a Patak utcában voltak. Ezen kívül a város folyamatosan több szabad (de nyilvántartott) prostituáltnak is otthont adott, akik elsősorban rendez-vous házakban, magánszállásokon, mulatóhelyeken, szállodákban és fürdőkben szerezhettek klienseket maguknak. A prostituáltak harmadik nagyobb csoportját az utcai (rendszerint nem nyilvántartott) prostituáltak jelentették, akik többnyire a szakmában lesüllyedt, kiöregedett, esetenként beteg vagy kiskoruk miatt hivatalosan nem regisztrálható nők voltak. Nagyjából így írhatjuk le őket, de ez a klasszifikáció nem éppen ilyen egyszerű: a prostituáltak mozgásterének, kapcsolatainak állandó – hivatalos – szabályozása igen gyakran elmozdítja, módosítja ezeket a kategóriákat. Hogy ezeket a mozgásokat élesebben láthassuk, úgy gondolom, rendkívül fontos egy ilyen jellegű történeti munka során azon társadalmi elemek változásainak/változatainak a részletes leírása, amelyek ezt a mozgást, fluktuációt lehetővé tették.

Reglementáció és nyilvánosság a 19–20. század fordulóján

A nyilvános tér szegmentáltsága és szabályozottsága

A kolozsvári prostituáltak kordában tartásának igénye, reglementációja[9] akárcsak más magyarországi városokban, a 19. század közepe táján vett nagy lendületet. (Lásd még: Forrai 2000, Gyáni 1983, Zimmermann 1998, Szécsényi 1993, Szécsényi 1998, Güntner 1997). Valószínű, hogy Kolozsváron is az 1876-os *Közegészségügyi Törvény* életbe lépése eredményezte a „kéjhölgyekkel" való foglalatoskodás fokozott igényét, bár tudunk egy ezt néhány évvel megelőző, 1874-es városi szabályrendeletről is (vö. Gyarmati 2003). Kolozsváron az 1882-es, a *Rendőri Kihágásokul Érintő Szabályrendeletek*en belül található, a *Kéjházak és kéjhölgyek iránti szabályrendeletben* részletesen érintik a kéjhölgyek és a bordélyházak városi térben való megjelenését, szabályozva a nők rendszeres orvosi vizsgálatát, a hivatalos regisztrációt, illetve az egyes – prostituáltakhoz illő – viselkedésformákat.[10] Az áthágások büntetéséről is alapos jegyzék készült, a szabályoknak való ellenszegülést

[9] A reglementáció alaptételei – a bordélyház működésének szabályozása, a prostituált bejegyzésének körülményei, az orvosi vizsgálatok és a betegek kezelése, a rendőrség beavatkozási módjai, a rendőr kötelezettségei – a kolozsvári dokumentumokban is hasonló képei adnak, mint a budapestiek (vö. Forrai 1996).

[10] *Kolozsvár sz. kiv. város törvényhatóságának rendőri kihágásokat érintő szabályrendeletei.* Kolozsvár, 1882.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

többféleképpen szankcionálták: a bírság lehetett 50 forintig terjedő pénzbeli büntetés, szabadságvesztés, illetve az idegen származású személyek kitoloncolása a városból.

A szabályozások gyakorlatilag a város nyilvános terében való szereplést korrigáló intézkedések voltak: a szabályrendeletben a legnyomósabb kihágásnak a normaként előírttól eltérő viselkedés számított. Le kell szögeznem ugyanakkor, hogy azt, amit prostituáltak által használható *nyilvános tér*nek nevezek, nem tartom egyenértékűnek más – a társadalom egésze számára szabad mozgást biztosító – nyilvános terekkel, mivel csak korlátozott számú társadalmi szereplőt mozgatott, és ők maguk is egyfajta korlátozott nyilvános térben jelenhettek meg, amely szinte soha nem volt egyenlő a városban mindenki által használt terekkel, utcákkal. Mind a nyilvántartott, mind a titkos prostituáltak mozgástere a városon belül rendkívül redukált volt.

Az *utcai,* többnyire be nem jelentett prostituáltak, akiknek életterét az utca jelentette, kétségtelenül tágasabb térben mozoghattak, azonban keresetük, megélhetésük, és puszta létük sokkal bizonytalanabb volt, mint az ellenőrzötteké, lévén, hogy állandó razziáknak és erőszakoskodásoknak voltak kitéve.

Ezzel szemben a biztosabb egzisztenciát nyújtó *bordélyházi* lét nagyobb megkötöttséget jelentett, kvázi személyes szabadságvesztést feltételezett. A bordélyházi nők személyes tere a szobájuk és a szalon volt, ahol esténként a klienseket fogadniuk kellett. A bordélyházat a kórházzal és a rendőrséggel összekötő út, utca pedig csak átmeneti szféra volt számukra, semmiképp az élet színtere. Ezeknek az igen alaposan ellenőrzött intézményeknek iskoláktól, bentlakásoktól, templomoktól legalább 100 méterre kellett lenniük, ahol a prostituáltaknak bezárt és lesötétített ablakok mögött kellett megvárniuk az estét. A bordélyházi, illetve a magánlakásokon dolgozók csak meghatározott időben és a város meghatározott térrészeiben jelenhettek meg. A délelőtti órák, a délután 1-ig tartó orvosi vizsgálat, illetve az este 10 utáni séta mint a prostituált idejét szegmentáló időszakok, illetve időkoordináták helyessége már a múlt századtól vita tárgyát képezte. A délelőtti órákban, amikor a város tere valamelyest mozgalmasabb volt, rendszerint tilos volt a kéjházak elhagyása, ugyanis ilyenkor úri nők (polgárasszonyok) vagy gyerekek is megjelenhettek ebben a térben, akiknek erkölcsét és lelki épségét a megbotránkoztató cselekedetek miatt veszélyben látták. Az orvosi vizitre sem szabadott délután (1 óra, tehát az ebédidő után) megjelenniük, a vizitre való jelentkezés pedig csak csoportosan történ-

hetett. Többnyire felváltva, csoportokra oszolva hagyhatták el a bordélyházat.[11]

Szabadon vagy futóbárcával?

A korábban vázolt 1882-es szabályrendelet számomra főként amiatt kap kiemelt szerepet ebben a kontextusban, mert csupán a *bordélyházi és* a *magánlakásokon lévő kéjnőkre,* ezek szigorú megszorításaira tér ki: „Olv nő, ki kéjházba belépett vagy a kéjelgést külön lakáson űzni szándékozik, mindenekelőtt: a városi orvosnál jelentkezzék, hogy magát egészségileg megvizsgáltassa és a történt vizsgálatról bizonyítványt nyerjen (28. §). Azután a főkapitány előtt személyesen jelenjék meg, hogy a kéjhölgyek névsorába beirattassék és a türelmi bárczát magának megszerezhesse (29. §)".

Mint látjuk, két prostituálttípus: a bordélyházi és a bejegyzett magánlakásban dolgozó jelenik meg, de sem az utcai, be nem regisztrált prostituáltak kategóriáját nem említik (ennek kapcsán csupán a regisztrációt mellőzőket érintő büntetésekről tudunk), sem a prostitúciót mellékkereseti lehetőségként kiaknázókról, a szabad prostituáltakról nem esik szó. Feltételezzük, hogy ez utóbbi kategóriájára nem azért nem tértek ki, mert a „kéjelgést" ilyetén szabadon űzők csoportja nem létező csoport lett volna. Valójában létezett, csupán nem konstruálódott meg professzionális csoportként, amint az a bordélyházi nők esetében vagy az utcai lányok esetében megtörtént: a szabad prostituált[11] egyfajta promiszkuus szexualitású nőt jelentett, akit nem feltétlenül kapcsoltak egybe a „keresetszerűen űzött kéjelgés" alanyaival, tehát nem prostituáltként tartották számon őket. A magánlakásokon lakó kéjhölgyek - bár gyakran összemossák ezt a két kategóriát, mert kétségtelenül számos közös vonásuk volt - hivatalos prostituáltak voltak, akik a prostitúciót általában főállásban, a bordélyt mellőzve saját felelősségükre űzték, ez a típus azonban a jogi szövegek szintjén is kidolgozatlan, felületes maradt. A19. századi reglementáció kapcsán magyarországi szakértők is megjegyzik, hogy az üzletszerű kéjelgést csupán bordélyokban képzelték el, „mivel a rendőri ellenőrzésnek ezt az egyetlen lehetséges színterét, zárt egységét tudták felügyelet alatt tartani. Alternatíváival, a magánkéjnőkkel és főként a titkos kéjnőkkel nem foglalkozik a rendelet. Nem tud mit kezdeni az alkalmi prostitúció intézményével" (Forrai 2000).

[11] A törvénykezés esetlegességét szemlélteti az is. hogy a 19. század végén még az a megszorítás volt érvényes, miszerint a prostituáltnak tilos este 10 után az utcán tartózkodnia, néhány évvel később pedig este 10-ig nem tartózkodhatott az utcán.

[12] A megnevezés is sokkal későbbi, de kategóriaként a más prostituáltcsoportoktól való megkülönböztetés érdekében használom.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az 1900-as évek fordulójáról már egy olyan városi törvénytervezet és az azt előkészítő iratcsomag áll a rendelkezésünkre, amely egy jóval kifinomultabb rendszerét hozza a kolozsvári prostitúciónak, bevezetvén a prostituáltak több kategóriáját, így a szabad prostituáltakét is.[13] Pataki Jenő városi tisztiorvos 1899. november 10-i, a városi tanácshoz intézett levelében a *szabad prostituáltak* megszaporodása miatt panaszkodott, és kérte a tanácsot egy új törvény megalkotására. A tanács ezek után a budapesti államrendőrség főkapitányságához fordult, amelyben felkérte, hogy tájékoztassák őket a Budapesten olyan jól működő futóbárcás-rendszerről. A csomag tartalmazza továbbá a budapesti főkapitányság válaszát, majd egy, a tanács által előkészített szabályrendelet-tervezetet is. Az orvosi vizsgálatokat mellőző, be nem regisztrált szabad prostituáltak kategóriája nem az előző szabályrendelet 31. cikkelyének[14] ellentmondóként, tehát nem törvényszegőként említődik, hanem egy alakulóban lévő új kategóriaként szerepel, amely ellen küzdeni kell. A még ellenőrizetlen, hatalmi kontroll nélkül, zabolátlanul „működő" prostituált egy új problémát, ugyanakkor egy új prostituálttípust is megjelenít.[15] A problémával való foglalatoskodás célja egyszerű: rábírni ezeket is a regisztrációra, a rendszeres orvosi vizitre, „bevenni" az ismeretlent a megismerhető dimenziójába,[16] megteremteni az utca biztonságát az ismeretlen változók kiküszöbölésével.

A behatárolás, a csoportba sorolás azonban nem ment olyan egyszerűen. A definíciómegalkotás egyik módja a regisztráció bevezetésének hangsúlyozása, ezért első körben egy szintre hozták a szabad és a – beregisztrálatlanul működő – utcai nők státusát: „mert a magánosán lakó kéjnő az utcáról él, direkt rá van utalva arra, hogy provokáljon, tehát természetszerűleg legtöbbnyire az utcán tartózkodik" *(Előadói javaslat…* 41). Ezek után a korábban amúgy regisztráltként működő magánlakásokon dolgozókkal kapcsolták össze. Mintegy könnyítő körülményként sorolták az életmódbeli megszorításaikat: férfiakat ugyan nem vihetnek fel a lakásukra, mint a magánlakásokon lévők,

[13] *Előadói javaslat a prostitutionak Kolozsvár sz. kir. város területén leendő rendezése iránt*. Nyomatott Gombos Ferencz Könyvnyomdájában, Kolozsvár, 1902.

[14] „Ily bizonyítványok nélkül, melyek egyébiránt ingyen adatnak, kéjelgést űzni nem szabad."

[15] „Áttér továbbá Pataki kartársam a prostitutió létszámára, amelyet nem tart elégségesnek és amelyet szerinte főképp a bárcás leányok (t.i. magánosán lakó nem bordélyos kéjnők) szaporitásával növelni kellene, amelyeket aztán szigorúbb felügyelet alá kivárnia helyezni, mint eddig vannak" – válaszol az orvosszövetséget képviselő személy Pataki levelére *(Előadói javaslat…* 40).

[16] Az 1905-ös *Szabályrendelet a kéjelgésügy (prostitutió) tárgyában* című dokumentum adaptálja is ezt a koncepciót: az új kategóriát beépíti az ellenőrzést igénylő prostituáltak nagycsaládjába (vö. Gyarmati 2003).

de ezáltal a titokban maradást érhetik el, tehát ezek a nők, annak ellenére, hogy beregisztráltatnak, eltitkolhatják a kilétüket, foglalkozásukat.[17] A futóbárcások rendszerének kialakítása a századfordulón úgy valósult meg, hogy a hatalmasságok a továbbiakban is ennek a szexiparágnak a „titoktartó" jellegére apelláltak, ugyanis ez, a *titkosság* lett volna az a jellemző, amely alapján az orvosok és a társadalom maga is meg tudta volna különböztetni a nyilvánosakat a nem nyilvánosaktól. A titoktartásra való hivatkozás kettős célt szolgált: egyrészt a regisztrációra való ösztönzésként működött, másrészt pedig a polgárság érdekeit tartotta szem előtt, a differenciált szexuális szokásoknak megfelelő differenciált szolgáltatások fenntartását és biztosítását. (Kérdés azonban, hogy ez mennyire maradt/maradhatott ténylegesen titkos, ugyanis a kötelező orvosi ellenőrzés elmulasztása miatt végrehajtott rendőri razziákon tapasztalt durvaságok, a nyilvános megszégyenítés már ennek a csoportnak is a privát szférából való fokozatos kiemelését eredményezték.)

Természetesen a „szabad" prostituáltak csoportja korántsem volt ennyire homogén, a bekeríthetetlen, promiszkuitásukról híres úri nők csak egy részét jelentették ennek, a többi szabad prostituált többnyire más, kevésbé jövedelmező, rendszerint alulfizetett „női munkát" végző nő volt: kasszírnők, táncosnők, cukrászlányok, cselédek stb. A későbbiekben ez a csoport – éppen az állandó megismerhetetlensége, a felmérhetetlensége, és kordában tarthatatlansága miatt – válik a társadalmi rossz, a bekeríthetetlenek, a társadalom számára ártalmasok megjelenítőjévé.

A prostitúció a 19. század végétől az 1920-as évek végéig regisztrált adatok, vallomások és elemzések alapján egyfelől munkalehetőség volt, de efölött életforma is, amelyet a társadalom rendszerint felkínált a nélkülöző, a munkahely nélküli, az elkeseredett, a száműzött nők, a társadalomból kivetett leányanyák stb. számára.

A prostituáltak nagy része nem helybéli volt, ami társadalomtörténeti szempontból újabb jelentős kérdések megválaszolására is késztet: kik voltak ezek az *idegenek,* akik nagyrészt faluról városra beköltözött cselédekként a jobb kereset reményében próbálkoztak a prostitúcióval is. A gazdasági faktorok valóban nagymértékben hozzájárultak a prostitúció változatos formáinak kialakulásához és elszaporodásához, de valójában nem önállóan képezik a prostitúcióválasztás motivációit. A probléma sokkal árnyaltabb annál, hogy egyszerűen az „elmaradott" falusi társadalmi viszonyokból levezethető legyen.

[17] A szolgáltatásokat a rendez-vous házakban képzelték el.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Jelen elemzésnek nem célja ezeknek részletes tárgyalása, csupán egyetlen, kevésbé gazdasági jellegű motivációra hívnám fel a figyelmet, ez a szabad szerelem, a bordélyház nyújtotta biztonság, a szabad kibontakozás kecsegtető gondolata, amelybe - a forrásaink alapján mondhatjuk - gyakran előszeretettel kapaszkodtak a prostituáltak. Ez a motiváció igencsak lényeges, mert magyarázhatja többek közt a gazdag lányok, az úri nők prostituálódását is, akik a szabad prostituáltak gazdagabb és ténylegesen szabadabb rétegét jelentették (általában igen jó anyagi háttérrel rendelkeztek, sokaknak, a polgári családból származók többségének jól fizető munkahelye is volt), és akikről a két világháború közötti sajtó elég rendszeresen tudósított is. A kirívó szexuális viselkedésű, a polgári normáknak ellenszegülő felső osztálybeli származású hölgyek mind kitüntetett figyelmet érdemeltek, és valahányszor prostitúción kapták rajta őket, az rendszerint napokig foglalkoztatta az újságokat: „...akik azelőtt hónapokig álltak ellen az udvarlók széptevésének és szörnyű szívdobogással, mélyen lefátyolozva lépték át egy garszonlakás küszöbét; akik egy életen át alig két-három férfival akarták megcsalni az urukat – ma min e szép asszonyok közönséges cocotte-életet folytatnak. [...] Lemondani nem tud, a félje a költségeket nem képes előteremtem – tehát kénytelen őmaga pénzt szerezni – és mivel tud egy szép asszony pénzhez jutni...? Azzal, amit a férfiak a legtöbbre becsülnek a szép asszonyokban. Ők odaadják – a férfiak pedig megveszik" – írja egyik hetilap az elemzésében, alapvetően a női nagyravágyást és hiúságot tartva az úrinők prostituálódásának alapjában (*Tükör*. 1922. jan. 12. 18–19).

Felháborodást váltanak ki a rendőri razziákon tapasztalt melléfogások, amikor prostituáltak helyett rendszerint ártatlan, magányosan sétáló úrinőket fognak el és visznek be a rendőrségre, nemegyszer kötelező orvosi vizsgának is alávetik őket, de mintha csak ennek egyfajta igazolása lenne, jónéhányszor kiderül, hogy nem alaptalan a gyanú: „A leleplezett kerítőnők vallomásából megtudtuk, hogy nemcsak a társadalom szomorú számüzöttjei, hanem a kolozsvári társadalom legelőkelőbb tagjai is összeköttetésben állnak a kerítőnőkkel. Az úri társadalom találkahelye a Kőkert-ucában van, ahol egy erre a célra berendezett kéjtanyán közismert urileányok találkoznak előkelő társaságbeli urakkal. [...] itt eléghették ki bűnös vágyaikat" (*Hétfői Ujság*. 1923. okt. 8. 2). Kolozsváron 1923-ban a rendőrség húsz hasonló titkos találkahelyet leplezett le, a sajtó szerint ezekben gyakran találtak „kellemetlen helyzetben" kolozsvári úriasszonyokat (*Hétfői Ujság*. 1923. dec. 3. 2).

A – főként fiatalkorú – úrinők prostituálódása nyilván nemcsak a szegénység vagy máskor a női hiúság magyarázatául szolgál ezekben a szövegekben, hanem igen gyakran más jellegű társadalmi problémákhoz is elvezet: akárcsak

más, szegényebb sorú családok lányai, a felsőbb osztálybeli családok is kitaszítják magukból a megesett, megbecstelenített (sőt, a szexuálisan bántalmazott) gyerekeket, akik – a megélhetéshez szükséges erőforrásokkal nem rendelkezve – azt adják bérbe, amijük éppen van: a nőiségüket. Látványosan szemlélteti mindezt már a címválasztás: *Összeesett az éhségtől az utcán. Egy jó családból származó nő tragédiája (Hétfő.* 1917. máj. 7. 3), *Egy intelligens urileány kálváriája (Hétfő.* 1918. ápr. 1. 2-3) *A kolozsvári rendőrség razziáján előállítottak egy étlen-szomjan kóborló urileányt, akit egy cirkuszi bohóc elcsábított, majd elkergetett (Hétfő Reggel.* 1926. júl.12. 3), *Egy urileány tragédiája. Bünbeesett a szerelmesszivűhivatalnoklány (Hétfői Ujság.* 1922. szept. 18.3), *Az öngyilkos Szabados Lujza előkelő bukaresti családból származik s csak Kolozsváron kezdett titkos prostitúcióval foglalkozni (Kolozsvári Friss Ujság.* 1930. jan. 1. 2), *Margitka szomorú szerelmi története, amely csókkal kezdődik s a prostitúción át a halállal végződik (Kolozsvári Friss Ujság.* 1930. jan. 1. 4), *Postai tisztviselőnői állásból a bordélyházba akart menekülni a szerelem fiatal áldozata* (*Kolozsvári Friss Ujság.* 1929. júl. 14. 2) *Szomorú sorok egy elzüllött uccaleány életéről, aki ötszobás szülői lakásból került az éjjeli mulatóba* (Kolozsvári Friss Ujság. 1929. dec. 25. 9).

Se ki, se be: az első világháború utáni prostitúció korlátozása

Mint fentebb láthattuk, egy elég változatos csoporttal kellett számolniuk és leszámolniuk a prostitúciót reglálni, majd megszüntetni akaróknak az 1920-as években. A prostituáltak csoportja még mindig nem volt egy homogén, egyetlen kategóriába besorolható, egy helyen könnyen fellelhető társadalmi csoport, sőt, mégcsak nem is hasonló társadalmi pozíciójú személyeket jelentett. A bordélyházak megszüntetésének ötlete viszont megoldotta ezt a differenciálásban támadt ellentmondásosságot, mert az összes nő utcára helyezésével gyakorlatilag minden prostituáltat az utcalány kategóriájába sűrített. Ezt pedig a legegyszerűbben a nemi betegségek elleni akcióba bevonva lehetett elérni.

A tíz éven keresztül zajló intézkedéssorozatokat megfigyelve tehát egy többé-kevésbé lineáris menetű folyamatot figyelhetünk meg, amely eleinte minden prostitúciót űzőt egyformán fertőző gócnak tekint, majd az őket működtető intézményeket szétrobbantó akcióban teljesedik ki.[18] Ami a prostituáltak belső csoportjait illeti, az impériumváltás utáni években első körben

[18] A prostituáltak és a szifilisz kérdése párhuzamosan bukkant fel ezekben a szövegekben és rendelkezésekben. Míg a Regionális Egységesítő Tanács (Comisiunea Regională de Unificare) 1920 januárjában még nem tartotta az orvosok számára kötelezőnek a szifiliszes, a lágyfekélyes és a gonorrhoeás betegek bejelentését (lásd *Gazeta Oficială* 1920. jan. 81. sz. 20)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

itt is a szabad prostituáltak helyét határozzák meg és fokozatosan felhívják a figyelmet az általuk jelentett veszélyre. Az *Előadói javaslat* néhány évvel azelőtt még a szabad prostituáltaknak a város társadalmában betöltött fontos szerepéről beszélt, mondván, hogy ez a prostituált-kategória azokat a férfiakat szolgálja ki, akik nem kívánják a félnyilvános térben, azaz a bordélyházban keresni a boldogságot, hanem „titokban" akarják tartani a promiszkuus nőkkel való találkozásaikat. Erről a „fontosságról" azonban az impériumváltás után már nem esett szó, bár eleinte még mindig külön kezelték ezt a prostituált kategóriát: a nemi betegségekre vonatkozó, 1920-as *Ante-proect…* című törvénytervezet kitér a még mindig meghatározhatatlan státusú, de már prostituáltakként számon tartott nőkre: „a magánházaknál lakó kéjnőket, akik ketten vagy annál többen laknak egy lakrészben, és akikre nem lehet rábizonyítani, hogy a prostitúció az egyetlen folyamatos jövedelemforrásuk, tolerálni lehet, a bejegyzés az ő esetükben nem szükséges, de a rendszeres orvosi vizit igen" (*Ante-proect…* 13. cikkely). A szabad prostituált ezúttal tehát nemcsak bekeríthetetlensége, meghatározhatatlansága miatt jelentett veszélyt, hanem ugyanolyan szifiliszhordozónak számított, mint a többi prostituált. Valójában tehát a *betegség* válik közös jellemzőjükké, amely egy csoporttá teszi a korábban valójában egészen más státusú nőket. „[A világháború kitörésével] a titkos prostitúció hatalmas méreteket öltött; a háború káoszától megszédült asszonyok még aktívabbak lettek, benépesítették a kaszárnyák környékét és a – többnyire tudatlan – férfiakat nemcsak pillanatnyi örömökkel ajándékozták meg, hanem könyörtelen betegségekkel is" (Tătaru 1920: 784). Ez az egyneműsítési tendencia ugyanakkor egy fogalmi differenciáltságban keletkező zavart is eredményezett: nem lehetett tudni gyakorlatilag, ki az, aki prostituáltnak minősül, mert mindenki gyanús volt, aki promiszkuus, aki a normáktól eltérő szexualitást gyakorolt. Ezt olvashatjuk a tanulmány mottójaként szereplő, Iuliu Moldovantól idézett szövegrészletben is. A prostituáltakat egy hirtelen gombamód elszaporodó csoportként tüntették fel, amelyeknek csoportja egyszeriben meghatározhatatlan lesz, amelyek ellen különféle stratégiákat

ugyanebben az évben, az Egészségügyi Főigazgatóság értesítőjében közölt, a nemi betegségek megelőzésére vonatkozó törvénytervezet első cikkelye módosította ezt: a szifiliszes eseteket minden orvosnak kötelező lejelentenie (vö. *Ante-proect…* 1920). Ugyanennek a törvénytervezetnek az 5. pontja már működteti az Ambulatóriumok működésében később olyan jól megfogalmazott „mindenki gyanús, aki az alsóbb néposztályokból való" attitűdmintát is. Eszerint kötelező módon be kellett citálni a kórházakba a prostituáltakat és a velük együtt élőket, továbbá a nomádokat, a nyomorban élőket, tehát mindenkit, aki a nemi betegség gyanúját hordozza. A gyanús prostituáltak számára egy elkülönítőt javasolnak, ahol a vizsgálat eredményéig maradniuk kell.

kell kidolgozni, intézményeket felállítani, hadi térképeket készíteni. Valójában ekkor konstruálódott meg – csíráiban legalábbis – a prostimáit mint ellenség kategóriája. „Az empirikus kutatások igazolják a nemi betegségek szinte kizárólag prostitúció útján való terjedését, evidens tehát, hogy mennyire szükséges a lehetőségekhez mérten az összes prostituált felfedezése és regisztrálása" (Totoianu 1921: 17).

Ennek a nemzetet veszélyeztető romlásnak a kezelése érdekében hozta létre Iuliu Moldovan a poliklinikai Ambulatóriumokat és menedzselte a köré szerveződő további intézményeket (női kórházat, varrodát, az ellenőrző irodát stb.)[19] Az Ambulatórium intézménye a prostituáltak teljes körű kontrollját szorgalmazta. A munkába állástól kezdődő bonyolult beiratkozási procedúráktól az abból való kilépés túlbürokratizált eljárásáig mindent ez bonyolított és tartott kordában. Az ő hatáskörébe tartozott a női kórház és a kórház ellenőrző irodája is, amelyet a korábban idézett „mindannyiukat felkutatni" tendencia vezetett. Tehát ezáltal nemcsak kezelésüket és gyógyulási folyamataikat tudta szem előtt tartani, hanem felkutatta és tanácsokkal látta el a beteg nőket, sőt, ha úgy akarta, eltávolíttathatta vagy elzárathatta őket, egyszóval: teljes joggal bírt fölöttük.

Így juthatunk el – nagyon felületesen vázolva a rendszeralakító eseményeket – az 1930-as *Egészségügyi Törvényhez,* amelynek 305. artikulusa a nemi betegségek elterjedésére hivatkozva elrendelte a bordélyházak bezárását, és büntetendőnek nyilvánította a prostitúcióval való kereskedést (a futtatást, kerítést, csábítást). A prostituált személyét nem bántotta, ameddig nem szervezett prostitúció részese, és ameddig nem bizonyítható rá, hogy nemi betegséggel fertőzött meg valakit. Valójában ez a legellentmondásosabb pontja a törvénynek, amelyet még jobban megerősít az 1933. március 3-án megjelenő, a nemi betegségek megelőzésére vonatkozó országos *Szabályzat,* amely - kimondatlanul bár - azt is nyilvánvalóvá teszi a prostituáltak számára, hogy a prostituált keményen megfizet ezért a felelőtlenül végzett, társadalmat fertőző munkáért, ha nem követi az orvosi utasításokat és nem rendelődik alá minden esetben az orvosi ellenőrzésnek.[20] A nemi betegségeket terjesztő személyekre a törvény szerint három hónaptól egy évig terjedő börtönbüntetés jár. A több alkalommal nemi betegségben szenvedőknek állandó felügyelet jár, jelzik,

[19] 1919 nyarán – Iuliu Moldovan kezdeményezésére – létrejött a szebeni Ambulatórium. Nemsokára létrehozták a kolozsvárit is, majd Erdély fontosabb városaiban a következőket.

[20] A *Királyi Dekrétum (Decret Regal* nr. 2767/1932. szept. 21) alapján született *Szabályzat a nemi betegségek leküzdéséért (Regulament pentru combaterea boalelor venerice.* 1933: 57).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ez pedig szerepelni fog az egészségügyi könyvében, és kórházi utaló papírjában is, ahová ezt írják: „a fi supravegheată” [felügyelni rá]. Az ellentmondásosság éppen a megengedés/megtiltás egyidejű aktusában rejlik: a prostituáltakról készült statisztikákat tekintve láthatjuk, hogy a nemi betegségek egyetlen prostituáltat sem kíméltek, a prostitúciós lét velejárója volt, tehát nem betegnek lenni szinte lehetetlen volt. A törvény ugyan megengedte a prostitúciót, de a megbetegedést és annak eltitkolását mint a bűnözés premisszáját láttatta, és a nemi betegségek hordozóit szabadságvesztéssel fenyegette. Megoldásként az ellentmondás feloldásaként az orvossal való heti többszöri konzultációt kínálta, amely az egyetlen kiút lehetett a bűn elől.

Az egészségügyi törvénnyel, majd a nemi betegségekről szóló szabályrendelettel tulajdonképpen a prostitúció intézményét a város társadalmi terében „nemlétezőnek” kiáltották ki: a prostituált saját felelősségére űzhette a mesterséget. Ez nemcsak a bordélyos kontrolljának megszűnését, hanem a bordélyház nyújtotta „biztonságérzet” megszüntetését is célozta. (Abból az alapmeggondolásból, hogy a bordélyház mint biztonságos prostitúciós intézmény és megélhetési forrás megszüntetésével megszüntethető az ezen intézmény által kínált munkalehetőség és hosszútávon maga a prostituáltak csoportja is.)

Az 1930-as „odafigyelés” nagyszámú prostituált regisztrációját eredményezte, ez leginkább a „megelőző kezelések” számának megugrásában figyelhető meg. 1930-ban 168 prostituáltat jegyeztek be a kolozsvári Ambulatóriumban, és senki nem részesült „megelőző és megerősítő kezelésben”, 1931-ben 300-ra ugrott a bejegyzettek száma, a megelőző kezeléseké pedig 0-ról 3695-re. 1935-ben pedig, amikor a napi orvosi vizitet rendelték el Kolozsváron, a 329 bejegyzett személyt 30908 alkalommal részesítettek megelőző kezelésben, ami az öt évvel korábbi gyakorlathoz képest 10-szeres növekedést mutat (Weber 1935). Ez a számbeli megugrás nem csupán a pályaválasztás során kétségtelenül szerepet játszó gazdasági faktort jelzi (a munkalehetőségek beszűkülését is a női munkaerőre vonatkozóan), de egyben a prostituált státusának felvállalását is. Tudjuk, hogy számos prostituált vagy prostituáltjelölt – a korábbi minták szerint – mellékkeresetként, bérkiegészítőként, tehát időszakosan választotta ezt a megélhetési formát, de mivel a törvény nem számolt ezzel a társadalmi problémával, és kötelezővé tette minden prostitúciót gyakorló (értsd: anyagi javakért szexuális szolgáltatást nyújtó) személy bejelentkezését a hivatalokba, ezzel mintegy „professzionális osztállyá” formálta őket, és mindinkább ellehetetlenítette számukra a továbblépés lehetőségét. (Lásd Judith R. Walkowitz hasonló leírását a southamptoni és plymouthi szegénynegyedek prostituáltjairól: Walkowitz 1999:185, Walkowitz, 1980!)

Szexualitás: privát vagy nyilvános?

A prostituáltakkal létesített szexuális aktusról értelemszerűen azt gondolnók, hogy a privát szférába tartozik, azonban a probléma természetét tekintve ez nem egyértelmű. A prostituáltak által igénybe vett teret egy privát-nyilvános pólusú tengelynek kell tekintenünk: az egyik póluson a jobb módú titkos prostituált (ma *luxuskurva* megnevezéssel illetett) típusa áll, a másik oldalon a testét a nyilvános térben leginkább megjelenítő utcai prostituált. Valahol a tengely középen helyezkednek el a teljes kontroll alatt álló, de valamiféle intimitást mégis élvező bordélyházi nők, illetve az egyes kategóriák közt mozgó, a prostitúciót mint kiegészítő kereseti formát időszakosan kipróbáló cseléd-prostituáltak, cukrászlány-prostituáltak, kasszírnő-prostituáltak stb. A tengely különböző pólusain élők eltérő erkölcsi megítélésben, értékelésben és gazdasági juttatásokban részesültek. Az utcai prostituálttal létesített átmeneti intim viszony alacsonyabb rendűnek és megvetendőbbnek ítéltetett, szolgáltatása rendszerint valamivel olcsóbb is volt, mint a bordélyházié, és sokkal olcsóbb, mint a szabadon prostituálódó úrinőé. A privához kapcsolt pozitív(abb) értékelések a prostituálttal való kapcsolat intim jellegét, illetve valamiféle intimitásigényt jeleznek. A szexualitásnak a privát szférában való maradását azonban gyengítették a hatóságok ellenőrzései: az intézményesített keretek közt dolgozó prostituált a félnyilvános vagy teljesen nyilvános tér része, és csakis ennek lehetett része a minuciózus ellenőrzéseknek köszönhetően. A bordélyháziaknak az orvosi vizitekre való csoportos sétája is valahol a nyilvános megszégyenítést szolgálta, és az intimitást szétromboló funkciója volt. A titokban „üzletelőknek" pedig úgyszintén csak rövid ideig sikerült megtartaniuk magukat a titkos, privát szférában. A titkos prostituáltak rendszeres orvosi viziten való megjelenési kötelezettsége az intim térből a félnyilvánosba való átkerülésüket eredményezte.

A prostituálttal való bármilyen formában való együttlét értéke állandó mozgásban van, a magánszféra és a publikus szféra köztes terében. Ez, az értéktengelyen való állandó elmozdulás engedhet arra a következtetésre bennünket, hogy a prostituált számára a szexualitás sohasem a magánszféra része: a testük mindenkié és szabadon választható. Tehát amit mi privátnak, biztonságosnak, intimnek nevezünk, az elsősorban az ügyfél szempontjából minősül annak.

A prostituált-kategóriákban történő elmozdulások nemcsak a prostituáltakat érintették (nyilvánvalóan más típusú életmódot hozott az utcára kerülés vagy az ellenőrzések sorozata), hanem a kliensek szexuális szokásait is módosították: az 1930-as évek végére utcára helyezett prostituáltakkal kapcsolatot létesítők nem ugyanolyan megítélés alá kerültek, mint korábban,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

amíg maguk választhattak kevésbé intim és intimebb együttlétek között. Az intimitásválasztás lehetőségét, mint tudjuk, anyagi tényezők szabályozták: az utcai prostituáltat a szegényebb módúak, az úrinőket gazdagabbak vették igénybe. Az intimitáskorlátozással, az intim tér efféle felrobbantásával pedig nemcsak a prostituáltak csoportját egyneműsítették, és tettek utcai nővé mindenkit, hanem a prostituáltak szolgáltatásai igénybe vételével járó megítélés értékét is módosították, céljuk minden valószínűséggel az lévén, hogy aljas, megvetendő cselekedetté fokozzák le a korábban a társadalom számára valamennyire bejáratott szokást.

Ugyanehhez a lefokozáshoz járul hozzá a prostituált betegséggel való összekapcsolása a szövegekben, illetve a prostitúciót űzők deviánssá minősítése, elkülönítése. A prostitúciós terek átrendeződésében bekövetkezett változások mentén vizsgálhatjuk azt is, miként válhat a bordély, de egyáltalán a prostitúció bármelyik színtere (amely eddig egy létező, sajátos funkcióval rendelkező heterotópia, másrészt a válság heterotópiája volt) folyamatosan a deviáció heterotópiájává, ahová azokat az egyéneket helyezik el, „akiknek a viselkedése az átlaghoz, illetve a megkövetelt normákhoz képest deviánsnak minősül" (vö. Foucault 1999: 151).[21] Az 1920-as évekre a kórház – a prostituáltakat kezelő kórtermeivel – és a varroda, amelyek teljessé tették és delegitimálták a prostituált terét, így váltak szinte egyenértékűvé a prostitúciós terekkel.

A kizárás, amely az elkülönítést követő fázis ebben a folyamatban, egy sor marginalizáló aktus eredményeként született meg és valójában a prostituáltak megszüntetését célozta.

A ringó bölcső és fakanál mellett mosolygó pirospozsgás menyecske típusának a prostituált soha nem tud megfelelni, elsősorban azért, mert – az ítéleteknek és a személye köré épülő konstrukcióknak köszönhetően – prostituáltként nem teheti meg ezt, másrészt mert sok esetben a „helyes útról való letérés után" a társadalom már nem képes újra foglalkoztatni, visszafogadni őt.

A marginalizáció, mint láttuk a prostituáltak példáján, egyrészt *térben* történik, a *prostitúció intézményesítése* révén, másodsorban *a karakterisztikái jeyyek megállapításával és hangoztatásával*. Az *idegenné tétel* pedig az a módszer, amelynek köszönhetően a társadalom könnyebben kidobhatja magából a fertőző gócot. A prostituáltak jórészt idegenek, nem helybéliek,

[21] Az utópiák Foucault szerint „hely nélküli szerkezeti helyek, amelyek általános viszonya a társadalom reális terével egyenes vagy fordított analógiaként írató le", olyan teret jelent, amely alapvetően irreális. Ezzel szemben heterotópiaként nevezi meg azokat a reális, tényleges, a társadalmi intézményrendszeren belül kialakított helyeket, amelyek „egyfajta ellenszerkezeti helyként, megvalósult utópiaként reprezentálják, kétségek elé állítják, kiforgatják a kultúra belsejében fellelhető valódi szerkezeti helyeket" (Foucault 1999: 149).

akik, akárcsak a koldusok, a csavargók, vándorolnak helységről helységre, tehát nem részei a helyi közös tudásnak, nem ismerői a helyi normáknak - mindezek újabb és újabb indokot jelentenek a kiközösítésre.[22] Ioan Totoianu kolozsvári főorvos az újságíró azon kérdésére, hogy „miért van most olyan sok prostituált", az erkölcsi lezüllésen kívül az idegenek jelenlétét emeli ki: „A vidékiek elözönlik a várost, és hiába utasítjuk ki őket innen, jönnek helyükre mások, akiket a megélhetés űz ide" *(Tükör*. 1920. dec. 2. 10).

Az *intézményről szóló folyamatos beszéd* az eddigieket valamilyen szinten mind magába foglaló elkülönítő gesztus: delegitimálja a korábban természetesnek tartott társadalmi intézmény meglétét. Célja a társadalomban felébreszteni a félelmet, valamint gyűlöletet és másságérzetet generálni a prostituáltakkal szemben. Ez a folyamatos *mi–ők típusú elhatárolódás* pedig azért volt olyan erős és hatásos az 1920-as, 1930-as években, mert a román nemzetépítés folyamatában a tiszta román nemzettest ideológiájának megerősítésével járt együtt.

A bordélyházak megszüntetése, amely az általam felvázolt elkülönítési és távoltartási aktusok sorozatának egyik csúcspontja volt, sok szempontból is érdekes lehet számunkra. Feltűnő, hogy - bár a korabeli törvényhozók magukat abolicionistáknak tekintették - az egész művelet szinte összehasonlíthatatlan például a legjellemzőbb, az angliai, Josephine Butler indítványozta abolicionista mozgalommal. Míg az angliai mozgalom célja éppen az erős reglementáció, a Contagious Disease Acts (CDA) megszüntetése volt, a román *Egészségügyi Törvény* ezzel szemben nem a nők védelmét szolgálta, hanem megpróbálta azok életét mindinkább ellehetetleníteni, és az őket futató intézmények megszüntetésével valójában magának a prostitúciós életformának a megszüntetését irányozta elő. A nők életét az ezt követő rendszeres (Kolozsváron 1935-től mindennapos) kötelező orvosi vizsga és az állandó razziától való félelem sem könnyítette, hiszen ez gyakorlatilag ugyanolyan elnyomást jelentett, és ugyanolyan diszkriminatorikus aktus volt, akárcsak az angliai nemi betegségek elleni 19. századi „küzdelem", a CDA.

Az is érdekes, hogy a bordélyok bezárását Európa-szerte jobbára a második világháború után indítványozzák, tehát a román példa első látásra jóval ezek előtt járt, de ez ne tévesszen meg bennünket. Ha alaposabban ha-

[22] Tudunk arról, hogy hasonló ellenőrzéseket vittek végbe a cselédek idejét és mozgástérét szabályozandó is (egészségügyi vizsga szolgálatba lépéskor, esti kilépőpapírok hiányában kötelező nőgyógyászati vizsga stb.), de a sajtó tudósításaiból arról is, hogy a koldusok és a cigányok ellenőrzését is hasonlóképpen gondolták el: a cigányokat, egyik razzia alkalmával csoportosan megfürdették, és az asszonyokat egészségügyi ellenőrzésnek vetették alá (*Ellenzék*. 1922. aug. 1.).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

sonlítjuk őket össze, láthatjuk, hogy az *Egészségügyi Törvényben* foglaltak gyökerükben eltérnek a későbbi nemzetközi határozatoktól, amelyek, a románnal ellentétben korántsem a nemi betegségek, tehát a *prostituált bűne, valamint kötelezettségei* felől közelítik meg a kérdést, hanem *a prostituált jogai* felől.[23]

A román eset számunkra tulajdonképpen azt példázza, miként termelődnek újra a társadalmi nemi különbségek és egyenlőtlenségek a prostitúcióval kapcsolatban úgy, hogy közben egy igen jól előkészített nemzeti diskurzusba ágyazódnak, és hol osztálykategóriákhoz kapcsolódnak, hol pedig alapvetően etnikai színezetet kapnak. Az alacsony társadalmi osztályokhoz való tartozás, a szegénység, éppúgy mint a nemzetet fertőző betegség ebben a kontextusban egyértelműen a prostituált alakjához kötődött, ez teremtette meg tulajdonképpen a prostitúció és ..a rendőrségi és a közegészségügyi beavatkozás szükségessége közötti kapcsolatot" (Smart 1996: 229). A prostituált volt ezúttal az, aki nemcsak a tisztességes társadalmi rétegek fele továbbíthatta a betegséget[24], hanem egy újonnan alakuló, rendkívül fontos képződményt, magát a nemzetet fenyegette. A túlszexualizált, tehát erkölcstelen versus tiszta, erkölcsös nőmodellek közül egyértelműen a tiszta, szexuálisan megkérdőjelezhetetlen jellemű nő kerülhetett ki győztesen – a diskurzusok szintjén legalábbis –, ugyanis ez volt az egyetlen „használható" alakzata a gyengébbik nemnek, amelyen keresztül nemzeti, politikai érdekek is reprezentálhatóak voltak. Így nemcsak a nemi alapon létrehozott kettős modellkonstrukció továbbélését biztosították (amely a férfi szabadságát és a nő tisztaságát hirdette) hanem, ezen túl a nőt biológiai és fajelméletek révén is megkonstruálták. Ennek a konstrukciónak köszönhetően az ideális román nő a társadalomban jótékonykodó, vallásos, sokgyerekes és egészséges családanya volt, aki még

[23] Magyarországon 1949-ben zárták be a bordélyházakat, 1955-ben Magyarország is ratifikálta az ENSZ 1950. évi New York-i egyezményét, amely által a regisztrációs rendszert felszámolták (Forrai 2000). Olaszországban 1958-ban a Merlin-törvénnyel, Portugáliában 1962-ben, Jugoszláviában az 1940-es években rendelik el a bordélyok bezárását, Angliában pedig 1956-tól büntetik mind a bordélyos működését, mind a futtatást és az eltartást. (Lásd ehhez Davis 1993, ezen belül: Susan Edwards angliai, Mary Gibson olaszországi, Anetté Jolin németországi, Gilbert Geis portugáliai, Vesna Nikolic-Ristanovic. jugoszláviai adatait!) Jóval korábbi, de mégsem a román *Egészségügyi Törvényi* megelőző a Népszövetségben 1933-ban hozott azon nyilatkozat, amely szerint a nők futtatása, valamint a nőkereskedelem maga bűnözésnek számít. Ezt a nyilatkozatot 1938-ban 28 ország hagyta jóvá, és ugyanez járult hozzá számos országban a bordélyok beszüntetéséhez is (Bullough 1964).

[24] A prostitúció gazdasági vetiiletei. ezen belül is a szegénységgel való összekapcsolása a 19. századi, sokat elemzett angliai példákon keresztül jól láthatóak Judith R. Walkowitz, Francis Finnegan elemzéseiben (Walkowitz 1980, Walkowitz 1999, Finnegan 1979).

szexuális viselkedésében (a családalapítás és a gyerekvállalás kérdésében) sem önös célokat tekintett szem előtt, hanem a nemzet érdekeit tartotta mindenek előtt fontosnak.[25]

Ennek a nőideálnak természetesen a prostituált nemigen volt képes megfelelni, ezért is száműzni kellett őt a város teréből, eleinte a mozgástér erős szabályozásával, majd az őket mozgató intézmény fokozatos felszámolásával és magának a közös tér használati jogának megvonásával.

KRIZA NÉPRAJZI

[25] A prostituált alakja – leginkább a román sajtóban látható ez – az eszményített, nemzeti célokat követő asszony ideáljával gyökeresen szembenállt. A prostituált másságának hangsúlyozása igen gyakori retorikai fordulat a nő szerepének redefiniálásán fáradozó írásokban, amelyekből megtudjuk, milyennek kell lennie egy családanyának, aki gyerekei nevelésén, férje morális támogatásán és a nemzet erejének fenntartásán fáradozik. Ezek azok a szövegek, amelyek látensen nemegyszer megvillantják a rossz, a magányos, a több férfival felelőtlenül kapcsolatot teremtő nő képét is. Ennek igen szemléletes példái a következő szövegek: *Femeile pierdute* (*Clujul.* 1923. dec. 2. 1), *Naivitatea femeilor* (*Clujul.* 1923. dec. 23., *Femeia română şi lucrurile serioase* (*Patria*. 1930. jún. 18. 7)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Források

1882 *Kolozsvár sz. kir. város törvényhatóságának rendőri kihágásokat érintő szabályrendeletei.* Kolozsvár

1902 *Előadói javaslat a prostitutionak Kolozsvár sz. kir. város területén leendő rendezése iránt.* Kolozsvár

1920 Ante-proect. Pentru modificarea articolelor din legea sanitară referitoare la combaterea boalelor veneriene. *Buletinul Direcţiei Generale a Serviciului Sanitar.* (11–12) 419–425.

1921 Instrucţiuni pentru ambulatoarele policlinice, nr. 10.992/921. *Sănătatea Publică.* (máj. 4–7)

1930 Legea sanitară şi de ocrotire. *Monitorul Oficial.* nr. 154/1930. 07. 14

1933 Regulament pentru combaterea boalelor venerice. *Monitorul Oficial.* nr. 57/1933. 03. 09.

BÁLINT Zoltán – STANCA, Dominic

1925–1926 Anteproect de lege pentru reforma prostituţiei. *Viaţa medicală.* 1925.1. (5) 165–174, 1926. II (1) 33–42, 1926. II (2) 92–98, 1926. II (3) 146–157, 1926. II (6) 227–231.

MOLDOVAN, Iuliu

1927 Biopolitica. *Buletin eugenie şi biopolitic* I. (1) 4–7, I. (3) 73–76.

PATAKI Jenő

1925 Adatok a prostitutió történetéhez Kolozsvárt. *Erdélyi Orvosi Lap.* (15–16) 172.

TĂTARU, Coriolan

1920 Consideraţiuni asupra propagării boalelor venerice. *Clujul Medical* I. (9) 777–790.

TOTOIANU, Ioan

1921 Consideraţii asupra prostituţiei şi reglementarea ei în Cluj. *Sănătatea Publică* I. (5) 17–21.

WEBER Carol

1935 Ambulatorul policlinic. In: VLAD Petre (red.): *Probleme demografice Clujene şi raport de activitate pe anul 1935.* Serviciul Sanitar și de Ocrotire al Municioiului Cluj, Cluj, 102–109.

Irodalom

BOKOR Zsuzsa
2005 A prostituált teste mint az orvosi hatalom önlegitimációs eszköze a két világháború között Kolozsváron. In: JAKAB Albert Zsolt – SZABÓ Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 4. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* (Kriza Könyvek, 26.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 65–100.

BUCUR, Maria
2005 *Eugenie şi modernizare în România interbelică.* Editura Polirom, Iaşi

BULLOUGH, Vern L.
1964 *The History of Prostitution.* University Books. New Hyde Park, New York

DAVIS, Nanette J.
1993 *Prostitution. An International Handbook on Trends, Problems and Policies.* Greenwood Press, Westport–Connecticut–London

FINNEGAN, Francis
1979 *Poverty and Prostitution. A Study of Victorian prostitutes in York.* Cambridge University Press, Cambridge

FORRAI Judit
1996 Prostitution at the turn of the Century in Budapest. In: Uo (ed.): *Civilization, sexuality and social life in historical context. The hidden face of urban life.* SOTE University Press, Budapest
2000 Új zónák - régi problémák. Történetek az utcai prostitúció szabályozásáról. *História* XXII. (1) 20–21.

FOUCAULT, Michel
1999 Eltérő terek. In: Uő: *Nyelv a végtelenhez.* Latin betűk, Debrecen
2000 *A klinikai orvoslás születése.* Corvina, Budapest
2003 *Biopolitică şi medicină socială.* Idea Print&Design, Cluj

GÜNTNER Péter
1997 A soproni prostitúció története (1862–1918). *Aetas* (1) 49–64.

GYÁNI Gábor
1983 *Család, háztartás és a városi cselédség.* Magvető, Budapest

GYARMATI Zsolt
2003 A kolozsvári prostitúció dualizmuskori szabályozása. In: GYARMATI Zsolt – GEAMBAŞU Réka (szerk.): *Rodosz tanulmányok 2003-Közgazdaság-, jog- és történettudomány IV.* Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 187–203.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

SMART, Carol
1996 Széttagolt testek és rakoncátlan szexualitás. A reprodukció és a szexualitás szabályozása a tizenkilencedik században. In: TÓTH László (szerk.): *A szex. Szociológia és társadalomtörténet I.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 212–232.

SZÉCSÉNYI Mihály
1993 A bordélyrendszer Budapesten. *Rubicon* IV. (8–9) 58–63.
1998 Garniszállók és kéjnőtelepek. *Rubicon* IX. (6) 48–50.

WALKOWITZ, Judith R.
1980 *Prostitution and Victorian Society. Women, Class and the State.* Cambridge University Press, Cambridge
1999 Egy kirekesztett csoport születése: prostituáltak és munkásnóT Plymouth-ban és Southamptonban. In: LÉDERER Pál (szerk.): *A nyilvánvaló nők. Prostitúció, társadalom, társadalomtörténet.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 163–189.

ZIMMERMANN, Susan
1998 Nemiség, tisztesség és szegénység. A nőikkel és a prostitúcióval kapcsolatos vita és politika Bécsben és Budapesten a századfordulón. *Rubicon* IX. (6) 44–47.